

A piacgazdaság diszkrét bája

Főszerkesztői beköszöntő

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B20, N01

Kulcsszavak: gazdaság- és társadalompolitika, Covid–19, Magyarország

Az intézményi közgazdaságtan egyik alapállítása, hogy a stabilizációt szolgáló intézmények rendeltetése a stabil gazdasági környezet biztosítása, ideértve az árstabilitást, a makrogazdasági „változékonyság” (volatilitás) csökkentését vagy éppen a pénzügyi krízisek elkerülését, amelyben bizony a jegybanki szerepek kiemelkednek. Optimális esetben a fiskális szabályozás is teszi a maga dolgát, vagyis az adók szabályozásán keresztül alakítja az elsődleges jövedelemtulajdonosok (vállalatok, háztartások) működését, jövedelmi, likviditási pozícióit. Ám adódik a kérdés: mi történik akkor, ha a dolgok a feje tetejükre állnak, mint jelen esetben az 2020 kora tavasza óta megtapasztalható?

A járvány okozta válság bizony próbára teszi a piaci szereplőket, s próbára az államot, hogy a vállalkozásokra és a családokra szakadó problémákat enyhítse, erejéhez mérten orvosolja. A legpesszimistább társadalomtudósok szerint is ez a válság egyszer elmúlik, a kutatók megtalálják a járvány ellenszerét, s az egészségügyi helyzet javul majd, rövidesen akár a járvány előtti szintre is visszaállhat, ám adódik a kérdés, hogy milyen elvek mentén szervezzük újjá a gazdaságot? Maradjon a régi kapitalista kotta, vagy új elvek mentén építsük fel újra az alapokat?

Ugyanúgy, mint a 2007–2008-as kezdeti válságévek után, a járványválság során lejátszódó közpénzügyi válságfolyamatok is indokolják a tudománynak a valóság mélyebb megismerésére és alapos közpénzügyi modellek kidolgozására történő kapacitálását. 1989-ben, az amerikai külügyminisztérium ifjú munkatársaként adta közre Francis Fukuyama a *The End of History? (A történelem vége?)* című, mindössze néhány oldalas tanulmányát – amelyből később könyv is született (Fukuyama, 1992) –, és ezzel egy csapásra világhírű lett. A nemzetközi politikai gazdaságtan szakértője úgy vélekedett, hogy a kommunista rezsimek összeomlását követően a történelmi haladás mint ideológiák közötti harc véget ért, és a hidegháborús időszak után a liberális demokráciák uralma következik. Meglátása beigazolódott, igaz, a liberalizmus hegemon rendszerén egyre többen (magyarok, lengyelek) igyekeznek lyukat ütni, mentve magukat a beolvasztás veszélyétől. Fukuyama „endizmus”-nézeteivel kapcsolatban a világ szinte minden valamirevaló történésze és politikatudósa kifejtette a véleményét, mint ahogy Huntington is a *Foreign Affairs* (1993-as) hasábjain, amelyben a civilizációk összeűrléséről értekezik. Huntington szerint a hidegháború után az államok nem politikai

ideológiák alapján állnak majd szemben egymással, hanem kulturális alapon, amelyben a nyugati civilizáció (a liberális demokrácia) csak egy lesz a sok közül. S a dolgok, folyamatok mintha Huntington közel negyed évszázada megfogalmazott gondolatai felé konvergálnának, bár a klasszikus szocialista társadalmi rendszerek visszatérése utópiának mondható, de az illiberalizmus, vagyis a nemzeti önállóság, az állam szerepének kiteljesítése immár mint regnáló nézet van jelen a világban.

De milyen is legyen a járvány utáni világrend ideális kapitalizmusmodellje?

Többségi álláspont a közgazdaság-tudomány berkeiben, hogy a piacgazdaságnak nincs alternatívája, és aki ennek az ellenkezőjét állítja, az a társadalmat a 19. századi szegénységbe akarja visszataszítani, vagy a kommunista eszmék méhelyébe, amely világrend a 20. század végén kudarcos véget ért. A közgazdászok tehát azt hangsúlyozzák, hogy a piacgazdaság a leghatékonyabb gazdasági forma. A verseny páratlan teljesítményekre ösztönzi az embereket, ráadásul az ember természetéből fakad a versenyszellem, vallják a piac hegemoniáját hangsúlyozók. Alfie Kohn (1986) és Christian Felber (2018) munkásságát tanulmányozva, ezen általános gazdasági „idill” azonban nem is olyan egyértelmű, ugyanis nem a verseny, hanem az együttműködés a leghatékonyabb, melynek oka, hogy az együttműködés másképpen ösztönöz, mint a verseny. Felber nem kételkedik abban, hogy a verseny lendítőleg hat, amit a kapitalista piacgazdaság eredményeivel is bizonyítottnak lát. Ám úgy véli, hogy az együttműködés a sikeres kapcsolatokkal, elismeréssel, megbecsüléssel, közös célok meghatározásával eredményesebb ösztönző. A verseny definíciója Kohn szerint: a célok elérése egymást kizárva. Ez alapján pedig úgy lehet valaki sikeres, ha a másik sikertelen. Alaptermszete a versenynek, hogy félelmen keresztül ösztönöz. Éppen ezért a félelem széles körben elterjedt jelenség a kapitalista piacgazdaságban. Vagyis félünk, hogy elveszítjük a munkánkat, a jövedelmünket, a társadalmi elismertségünket, a társadalmi munkamegosztásban és hierarchiában betöltött helyünket. A szűkös javakért folyó versenyben – írja Felber – sok a vesztes, a legtöbben pedig félnek attól, hogy maguk is vesztesekké válnak, így a győzelem iránti vágy mindent felülmúl. Ám így végső soron az emberi magatartás s általa az eddig formált kapitalista gazdasági rend alapja, hogy jobbak legyünk másoknál. Ez lenne tehát a kapitalista világrend motiválója? Ebben szocializálódunk mi, közép- és kelet-európai nemzetek is évtizedek óta? Igen! Ám ez a verseny romboló az emberi mentalitásra, egészségre és a gazdaságra. A túlzó túlteljesítés a termelésben és a pénzhajszolásban, hitelezésben pusztító erejű lett, amit egyaránt megtapasztalhattunk az 1929–1933-as és a 2007–2008-as válságévekben. Az egyik túltermelési válság volt, a másik túlhitelezési. A kapitalista világrendet megrengették, mérhetetlen károkat okoztak a társadalomban és az anyagi világban. S ha átmenetileg ugyan visszafogottabbak, bűnbánóbbak lettek is az emberek s a kormányok, a dolgok újra az eredeti medrűkben folytak, majd jött egy újabb válság, most egy nem gazdasági hátterű (de gazdasági khatásaiban egyelőre felmérhetetlen), amely az újragondolás, a kapitalizmus újrapozicionálásának esélyét is magában hordozza.

A dolgok lényegébe mélyebben nem belegondolva talán úgy látjuk, hogy verseny nélkül nem is éreznénk magunkat teljesítményekre ösztönözve, s általa a háztartásunk, nemzetgazdaságunk jövedelemszintje alig emelkedhetne. Ez lenne a természetes szá-

munkra? Bár tudjuk, hogy ez lélekromboló. Vagyis egy félelemgazdaságban élünk, amelyhez mi már annyira hozzászoktunk volna, hogy annak létjogosultságát már el sem vetjük? A potsdami közgazdász álláspontja viszont az, hogy a motiváció erősebb, mint a félelem, vagyis ha belülről jön a késztetés, és nem kívülről (kényszerből). A legjobb teljesítmény tehát nem abból adódik, hogyha a piaci szereplők (munkavállalók, vállalatok) versenyeznek, hanem abból, hogy ha az ember feltöltődik, kiteljesedik a munkája által, teljes mértékben képes átadni magát a feladatoknak, amihez pedig nem szükségszerűen kell a verseny. Felber ezen ember- és együttműködés-központú megközelítése talán alkalmas lehet a munkához és a pénzhez viszonyulás újraértelmezésére s általa egy élhetőbb, fenntarthatóbb gazdasági és társadalmi rend alapjainak lerakására.

A felberi szellemi irányzat azonban nem új keletű. A *Polgári Szemle* hasábjain is többször megidéztük már Antonio Genovesi szellemét, az emberközpontú gazdaság atyját, a 18. században élt nápolyi szerzetes-tanárt, közgazdasági gondolkodót, és tanáinak 21. századi újraélesztőit, mint például Paul H. Dembinskit (2017), Luigino Bruni és Stefano Zamagni (2007) professzorokat, vagy magyar testvérünket, Baritz Sarolta Laura OP szerzetes-közgazdászt (2016). Az Adam Smith-i paradigma alternatívájaként jelentkező erkölcsi érzelmek gazdaságtana, a civil gazdasági paradigma – melynek elvi háttere az erényetika, a klasszikus görög és tradicionális keresztény gazdasági gondolkodás – pedig most, a járványválság idején újra az érvényesüléséért kiált, s hirdetői készek a tanításra, az újnak formálására. Az emberi lét értelme nem lehet örökké a kisajátított, kevesek kezében összpontosuló profit előállítására, hiszen a munkának az általános gazdasági és társadalmi jólét előmozdítását kell szolgálnia, amelyre most a válság enyhítését célzó intézkedések után indokolt lesz nagyobb hangsúlyt fektetni. E szellemiség jegyében ajánljuk 16. évfolyamunk 4–6. lapszámát a polgári értékrendű közönség szíves figyelmébe.

A dolgozatok rávilágítanak, hogy hathatós állami beavatkozás nélkül ez a válság sem lesz „megoldható”, tehát az állam stabilizáló funkciójának újabb „csúcsra járatása” nélkül aligha elképzelhető, ám a válságot követő újjáépítés gazdasági és társadalmi rendezőelvei már nem feltétlenül kell hogy kimerüljenek a nyers kapitalizmus versenyszellemének további erősítésében, sőt egy emberközpontú, társadalmi jólétet erősíteni akaró rendszer formálásának talán most a legnagyobb az esélye. Tennünk kell tehát, hogy életünk, emberöltőnk ne a szürrealista ihletésű *A burzsoázia diszkrét bája* című film¹ forgatókönyve szerint történjen, ne a sikertelenségek szakadatlan sora, az események, eszmék folytonos meghíusulása legyen. E közös gondolkodásra készített folyóiratunk.

Érdemes tehát *Polgári Szemlét* olvasni!

S legvégül szomorú, sajnos rendre visszatérő kötelezettségem, hogy régi, megbecsült szerzőinktől búcsúzzak. A 2018 szeptemberében elhunyt dr. Gróf Bethlen István², a fejedelmi s miniszterelnöki rangot is viselt család kései sarja után dr. Kopátsy Sándortól is végső búcsút vegyek folyóiratunk szerkesztőbizottsága és olvasóközönsége nevében. Magyarország egyik legismertebb közgazdászának több mint hét évtizedes

A piacgazdaság diszkrét bája – Főszerkesztői beköszöntő

aktív pályája az 1950-es évek közepétől megkezdődő gazdasági reformprogramoktól a rendszerváltás privatizációjának ellenőrzésén át napjaink újszerű közgazdasági szemléletének megalkotásáig ívelt. A Magyar Közgazdasági Társaság Közgazdász Életműdíjával is kitüntetett „Sanyi bácsi” – Matolcsy György aposztrofálásában az „örökifjú Kopátsy Sándor” – életének 99. évében távozott közülünk.

Emléküket szeretettel megőrizzük!

Prof. dr. Lentner Csaba egyetemi tanár
a *Polgári Szemle* főszerkesztője

JEGYZETEK

- ¹ Luis Buñuel rendezésben, 1972-ben bemutatott Oscar-díjas film, amely az álom vagy a valóság szövevényes egyvelegén keresztül a felső középosztály hat tagjának azon kínos próbálkozásait mutatja be, hogy ismétlődő nekifutások ellenére még egy közös vacsorát sem tudnak megoldani.
- ² Dr. Gróf Bethlen István (1946, Kolozsvár – 2018, Budapest) az Akademie für Staatswissenschaften és a Ludwig Erhard Közgazdasági Társaság tagja, a Károli Gáspár Egyetemen a nemzetközi gazdaságtan és a szociális piacgazdaság tantárgy oktatója volt. 1990 és 1994 között a Magyar Demokrata Fórum országgyűlési képviselője. Antall József miniszterelnök egykori pénzügyi tanácsadója. 1994 és 2012 között a Nemzetközi Páneurópa Unió magyar egyesületének elnökeként munkálkodott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baritz Sarolta Laura OP (2016): *Háromdimenziós gazdaság. Lehet gazdálkodni érényetikai paradigmában.* Kairosz Kiadó, Budapest.
- Bruni, Luigino – Zamagni, Stefano (2007): *Civil Economy: Efficiency, Equity, Public Happiness (Frontiers of Business Ethics).* Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Dembinski, Paul H. (2017): *Ethics and Responsibility in Finance.* Routledge, Oxon–New York.
- Felber, Christian (2018): *Die Gemeinwohl-Ökonomie. Ein Wirtschaftsmodell mit Zukunft.* Paul Zsolnay Verlag, Wien.
- Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man.* Macmillan Inc., New York.
- Kohn, Alfie (1986): *No Contest. The Case Against Competition. Why We Lose in Our Race to Twin.* Houghton Mifflin Company, Boston–New York.